

Kapitalizm ýakanda!

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Kapitalizm ýakanda! KAPITALIZM ÝAKANDA!

Ykdysady sistemalary doly gözden geçirmeli bolar. Diňe käbir folklor häsiýetli ýaşyl kampaniýalary geçirmek we şoňa meňzeş ýamalary etmek bilen çäklenmeli däl

Dünýä liderleriniň köpüsi şindizem klimat üýtgeşmesine, ýasama ýaraglara garşy göreşip biljekdiklerine ynanýar. Munuň özi global uruşyň ululygynda bir heläkçilikden has beter, olaryň ýetersiz serişdeleri diňe wagt ýitirilmegine sebäp bolýar. Bu serişdeleriň uruşda üstünlik gazandyryp bilmegi mümkin däl. Gynansak-da, planeta iň köp zyýan ýetirýänlerem demokratik we kapitalistik ýurtlardyr. Emma bärde Hytaýy muňa goşamzok. Hytaýyň kömüre bolan düýpli garaşlylygyna garamazdan, wagtal-wagtal raýatларыnyň elektrik toguny kesmäge mejbur bolsa-da, ädýän işjeň ädimleri bilen karbon emissiyalaryny azaltmakda

uly üstünlikleri gazanýandygyny hasaba alyndy. Munuň özü dowzahlara, sillere, çölleşmelere we ölüm howply gurakçylyklara öwrülen emissiýalara sebäp bolma babatda Hytaýdan soň ikinji orunda durýan ABŞ ýaly demokratik ýurduň oňaryp bilmejek zady.

Hytaýyň özem häzir howanyň hapalygyndan, ýerasty suw ýetmezçiliginden we ýerleriniň başden bir böleginiň hapalygyndan kösenýär.

Ummasyz býužetiniň 1%-inden gowragyny şular ýaly meselelere sarp etmek entek halkyny goramak üçin edip biljek ujypsyzja çykdaýsyz bolsa-da, garşy-garşy bolýan iň uly kynçylygy bolan ýokary önümçiligi dowam etdirmek bilen bir hatarda emissiýalary-da azaldýar.

Entek kän yzda bolsa-da, Hytaý arassa energetika önümçiliginde dünýäniň öňdebaryjy ýurduna öwrülmegi başardy, batereýalar we gün panelleri ýaly abzallaryň eksportynda-da kerweniň başyny çekýär. Şeýle-de, köp sanly agaçlyk we ösümlük örtüklü zolaklary döretdi.

Garyp ýurtlar jokrama yssydan ýaña ýanyp-bişýär. Edil häzir Günbatar bolsa, aýratynam koronawirus ýokanjyndan we Ukraina uruşyndan soňky iň erbet ykdysady krizisini başdan geçirmek bilen bir hatarda sarp edijiligini düzgünleşdirip bilmän planetany hapalaýar. Demokratik ýurtlar Hytaýyň döwlet ýolbaşsyz Si Szinpin ýaly nesibeli däl, sebäp olar raýatlaryna aýdanlaryny etdirip bilenoklar.

Olaryň edip biljek ýekeje zady käbir kabul edip bolýjak çäreleri geçirmek we raýatyň jogapkärçiligini artdyrmaga üns bermek. Şular ýaly görnüşde raýat inisiatiwany öz eline alyp, awtoulagyň ýerine welosipede münmegi ýa-da neýlon bukjanyň ýerine nah bukja ulanmagy saýlap alsa-da, bu planetany gowulandyryp bilmez.

KAPİTALİZM NASIL SONA ERECEK?

ÇEVİRİ: BÜLENT DOĞAN

WOLFGANG
STREECK

AKSAYAN BİR SİSTEM
ÜZERİNE YAZILAN kitapyurdu.com

Tellekt

Fransiýanyň prezidenti Emmanuel Makron energetiki tygşytlylygy ýola goýmak üçin Eýfel diňiniň we dükanlaryň witrinalarynyň ýagtylandyryjy ysýklaryny öçürmekden başga zat edip bilmedi.

Öýler barada aýdan bolsa, her kondisioneriň başyna bir polisiýa işgärini dikip, raýatlaryň elindäki pulty 19°-a sazlamaga mejbur etmek mümkin däl.

Beýle elpe-şelpelikden soň bolçulykdan, şahsy azatlyklardan, aşa sarp edijilikden el çekmek we hapalanmalara sebäp bolýan, adamzady demikdirýän we olary kisloroddan mahrum edýän Günbatar ýurtlaryndaky ýaşaýyş-durmuş formasyny bir gijede üýgetmek mümkin däl.

Her ýyl ölümleri we ýaýraýan keselçilikleri hasaba almanymyzda-da bolýan üýtgeşmeler bilen aýakdaş gitmek üçin iki trillion dollara golaý pul sowulýar. Awtoulaglar, uçarlar, elektron abzallar ýaly möhleti geçmänkä yzyna alynýan ýa-da üstünde üýtgeşme geçirilýän önümler bar. Bu diýseň külpetli iş we gaýtadan önümçilik talap edýär.

Şol sanda has köp daşky gurşaw hapalanýar. Ýagny, petik döwräniň için aýlanyp ýörüs. Alymlar önümizdäki ýyllarda emissiýa derejeleri kem-kemden peselse-de, global maýlamanyň azyndan 2050-nji ýyla çenli doeam etjekdigini duýdurýar.

Ýakyp-ýandyryp barýan howurly howa akymlyry, gurakçylyklar, çabgalar, siller köp bolar we gündelik durmuşmyzyň bir bölegine öwürler. Dünýäniň häzirki ortaça gyzgynlygy bilen buz eýýamyndaky gyzgynlygyň arasyndaky tapawudyň baş santigrat derejä ýetendigi dogry.

Diňe bir-iki dereje gorkunç bozulmalara sebäp bolmak üçin ýeterlik. Şeýle bolanda tokaýlar ýanyp kül bolýar, ekinler guraýar, deňizler we derýalar hanasyndan çykýar. Şweýsariýanyň «Le Temps» gazetini şeýle ýazýar:

«Çygyrdan çykan gyzgynlygyň artmagynyň kapitalistik ykdysadyýetiň iň soňky simwoly bolan neoliberalizmiň orta çykmagy bilen bir wagta deň gelmegi tötänlik däl. XIX asyryň ahyryndan bäri ortaça global gyzgynlyk 1975-nji ýyla çenli azyndan bir santigrat dereje artdy.

Klimat krizisini kapitalizmiň töwereginde çözüp bolmajakdygy, ykdysady alternatiwanyň has täsirli boljakdygy, hatda mundan beter çuňlaşmanka el çekmegiň gerekdigi netijesine gelmeli?»

Irlandiýaly sosialist aktiwist Jon Molino «daşky gurşawyň ýok boluş düzgüni» diýip atlandyran düzgünine garşy rewolýusiýanyň bolmagyny we mobilizasiýanyň yglan edilmegini umyt edýär.

Bu ýok boluşyň garşysynda Günbataryň perwaýsyzlygyndan gorkýan diňe aktiwistler däl.

DEVLET KAPİTALİZMİ

Tarihsel Süreç, Kuramsal Tartışmalar
ve Uygulamalar

Derleyenler:
Gülenay Baş Dinar
Serap Durusoy

Sarp edijiligiň açgözlügi bilen tebigy baýlyklaryň gutarmagyndan jogapkär globallaşmagyň simwolyna öwrülen Bütindünyä Söwda guramasynyň öňki direktory Paskal Lami hem

gaty gijä galynmanka gyssagly düýpli çykalgalary tapmaga çagyýar.

Ýewropa ýaýradýan zäherleriniň alyslara gitjegini oýlap durka, öz günorta sebitleri ot-ýalnyň içinde galdy. Şweýsariýanyň özem barha artýan gurakçylyklardan, gyzgyn howa akymlyryndan, çabgalardan ejir çekýär. Göz gamaşdyryjy tokaýlarynda uly ýangynlaryň garşysyna çyny bilen taýýarlyk görmäge başlady. Halkara Walýuta fondy (IMF) sosialistik gurama bolmasa-da, dünýä ilatynyň 60%-niň indi klimat üýtgeşmeleriniň netijelerine açyk ýurtlarda ýaşaýandygyny duýdurýar. Bu görkezijiniň asyryň ahyryna çenli 75%-e çykmagyna garaşylýar. Duýduryşlar çişirilen ýaly bolup görünse-de, hakykatda bolup geçýän tebigy hadysalar hakykatlaryň duýduryşlardan has beterdigini görkezýär.

Ýagdaý hasam erbetleşýär we tebigy betbagtçylyklar sebäbi adam başyna düşýän önümçilik azalýar.

Muňa goşmaça, uly tebigy betbagtçylyklar emele gelende we hökümetler bulaeyň köpçülikleýin netijeleri bilen ýeterlik hötde gelip bilmedik ýagdaýynda syýasy bimazalyk endişesi durnukly ýurtlarda-da garaşylan ýokary ähtimallyklaryň içine girýär.

Klimat üýtgeşmesi betbagtçylygy liberalizmiň we globallaşmagyň gämisine täze direg goýarmy we azatlyklardan el çekmegiň hatyrasyna ýokardan gelen görkezmeleri mejburi berjaý etdirmek bilen mümkin bolan ýeke-täk çykalga tapdyrarmy?

Köp adam şuny sorayar. Bu soragam howadan döränok. Ýigrimi ýyldan gowrak wagt bäri Ýel uniwersitetiniň ylmy-barlagçylary 178 ýurdy ykdysady azatlyklaryna göre görkezýän Gurşawlaýyn Performans indeksini çap edip gelýärler.

Netijeler kapitalizm näçe berkedigiçe we ykdysady azatlyk näçe köp jolsa, hapalygyň indeksi-de şonça köp bolýar.

Umuman aýdanda, ykdysady sistemalary doly gözden geçirmeli bolar. Diňe käbir folklor häsiýetli yaşyl kompaniýalary geçirmek we şoňa meňzeş ýamalary etmek bilen çäklenmeli däl...

Sewsen EBTAH,

žurnalist we ýazyjy, Liwan uniwersitetiniň Arap dili we edebiýaty bölüminiň professory.

Anna, 04.08.2023 ý. Publisistika